

Rahapesu Andmehüroo tagasiside krediidasutustele 2021. aasta kohta

Riskikeskkond

Eestis tekib aastas riigisisest kuritegevusest 81–118 mln eurot (kuni ca 120 mln eurot) kriminaaltulu, mida oleks võimalik pesta¹. See jaotub peamiselt järgmiste eelkuritegude vahel: narkokuritegevus (30–50 mln eurot), kelmused (37–40 mln eurot), omastamised (10–20 mln eurot) ning maksukuriteod (4–8 mln eurot).

Eestis tegutsevate pankade välismaksete käive (2021. aastal 86,2 miljardit eurot) ja virtuaalvääringu teenusepakkujate kaudu vahendatavate tehingute maht (ajavahemikul juuli 2020 kuni juuli 2021 oli 20,3 miljardit eurot) on kordades suurem, mis viitab suuremale **piiriülese rahapesu ohule**. Seda kinnitab ka Rahapesu Andmehüroole (edaspidi RAB) saadetud välispäringute info: RABile 2021. aastal saadetud välispäringutega seotud summa oli 1,33 miljardit eurot, millest pool läbis Eestit transiidina. RABile laekunud välispäringutes on ülekaalukalt enamlevinud seoseks **Eestis asuv pangakonto või vara**².

RABile laekunud välispäringud näitavad ka seda, et Eestis toimub välismaalt saadud varade **kihistamisfaas**, välispäringutes ja spontaansetes infoedastustes domineerivad oletatavate eelkuritegudena välismaal toimepandud kelmused (65%) ja maksupettused (10%). 2021. aasta välispäringutes oli kõige levinum rahapesu tüpoloogia **kelmusest saadud vahendite kandmine välisriigi maksevahendaja või virtuaalvääringu teenusepakkuja vIBAN kontole** ning edasi saatmine vastava teenusepakkuja platvormil. See trend on ajas kasvanud. Seega on pankade jaoks korrespondentsuhted makseasutustega üha kõrgema riskiga.

Samadele riskidele viitavad ka siseriikliku riskihinnangu³ (NRA) tulemused, kus leiti, et krediidasutustega on seotud järgmised rahapesu ohud.

- **Eesti finantssüsteemi kuritegeliku raha sisenemise oht**, kus kasutatakse ära Eesti väga mugavat ja kiiret pangandussüsteemi, mille kasutamiseks ei ole vaja olla riigis kohapeal.
- **Tehingute läbipaistmatuse oht**. NRAs leiti, et Eesti suuremates krediidasutustes on võimatu liigutada suuremahulisi tehinguid ilma, et krediidasutus pööraks sellele tähelepanu ning tehingu eesmärk ja sisu jääksid välja selgitamata. Keerulisemate skeemide puhul on piisava läbipaistvuse puudumise oht NRA hinnangul siiski olemas, seda eriti keerulise omandistruktuuriga ning spetsiifilise tegevusalaga ettevõtete puhul. Samuti on ohu tõenäosus suurem juhul, kui ettevõtte tegevusala muutub või tehingud toimuvad seotud isikute vahel.

¹ Allikas: FI sektoraalne riskihinnang 2021.

² Rahapesu andmehüroo väliskoostöö ülevaade 2021, <https://fiu.ee/media/246/download>.

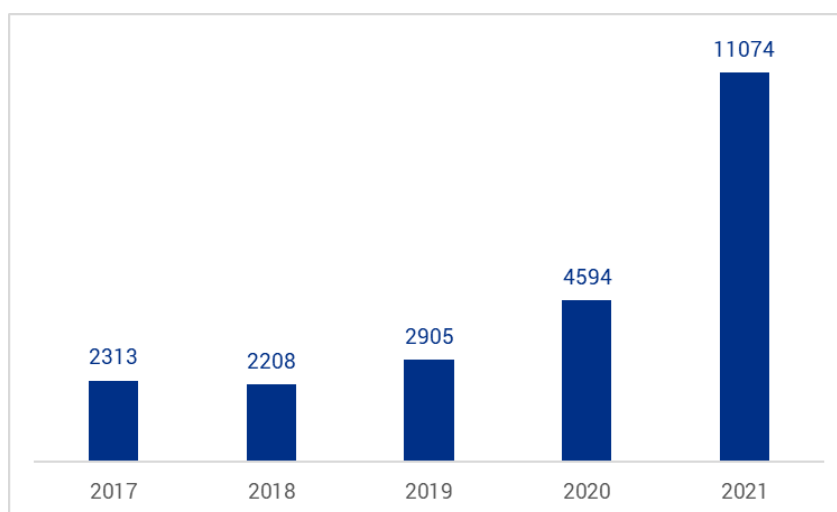
³ Finantssektori haavatavus. Siseriiklik riskihinnang. Rahandusministeerium, 2021, <https://www.fin.ee/media/1775/download>.

- **Teiste riikide kuritegeliku raha transiidi oht.** NRA hinnangul on rahavoogudega seotud ohtudest kõige relevantsemaks ohuks väliskaubandusega seotud rahavood. Krediidiasutustel on keeruline kontrollida raha ja isikute päritolu, kui kaup või teenused ei liigu läbi Eesti ning Eestis kohapeal äritegevust ei toimu. Seetõttu ei ole tihti võimalik kontrollida tehingutega kaasneva dokumentatsiooni nõuetekohast täitmist ning tõepärasust, et veenduda finantsasutustele esitatud andmete ja teabe õigsuses.
- **Mitteresidentidest ja e-residentidest omanikega äriühingutega kaasnev oht.** Eestis on äriühinguid kerge ja soodne luua ka mitteresidentidel või e-residentidel. NRAs leiti, et Eesti krediidiasutused ei ava kergekäeliselt arvelduskontosid mitteresidentidest ettevõtetele või Eesti ettevõtetele, millel on Eestiga olematu või väga väike seos.
- **Virtuaalväeringutega seotud oht.** Rahaliste väärtuste digitaalselt liigutamiseks on aina enam kõne all krüptovaluuta kasutamine. Sarnaselt muu maailmaga kasutavad kurjategijad Eestis kuritegeliku vara legaliseerimiseks üha enam virtuaalväeringuid. Krüptovaluuta rahakottide omanike osas on vähem läbipaistvust ning kuigi tehingute tegemine on tehniliselt avalik, jäävad selle taga olevad isikud siiski anonüümseteks. Tehingute peitmiseks kasutatakse hägustamismeetodeid, mis ei võimalda jälgida varade liikumist. Kui krüptoraha muundub rahaks (nn FIAT raha), siis selle makse tegija on enamasti vahendaja ning ei pruugi olla selge, kes on tegelikult vara omanik. Krediidiasutustel ja teistel finantsteenuste pakkujatel on raske kontrollida vara päritolu, kui virtuaalväeringute teenust pakkuv ettevõtte ei ole korralikult täitnud hoolsusmeetmeid.
- **Kliendi osas hoolsusmeetmete rakendamata jätmise oht.** Klientide osas sobivate hoolsusmeetmete rakendamisega on finantssektorist võimalik eemale hoida isikuid, kes seda võiksid kuritarvitada. Vastasel juhul võivad kurjategijad rahalisi väärtusi liigutada läbi variisikute ja -ettevõtete ning tegelik kasusaaja jääb finantsasutusele teadmata. NRA hinnangul on Eesti krediidiasutuste puhul see oht väike. Hüpoteetiline oht eksisteerib kliendisuhete loomisel veebi vahendusel. Sel juhul on ohukohaks isikut tõendavate dokumentide suurem väärkasutus ning selle tõttu kontode avamine isikutele, kes selleks soovi pole avaldanud.
- **Sularahatehingutega seonduv oht.** Sularaha on oma olemuselt anonüümne ning seetõttu on oht finantssüsteemi ärakasutamiseks, kui finantssektorisse paigutatakse illegaalset sularaha. Rahapesu oht esineb ka siis, kui kuritegelikul teel saadud tulu võetakse välja sularahas, et kaotada jälg kuritegeliku tulu ja selle tegeliku kasusaaja vahel. Eestis on legaalses majanduses sularaha käive väike⁴. Maksudest kõrvalehoidumine või maksude tagastuse pettus ning (küber)kelmustega, narko- ja salakaubandusega teenitud tulu on sularaha mõistes Eestis võimalikeks ohukohtadeks, kus finantssektor võib kokku puutuda suures koguses ebaselge päritoluga sularahaga, mida soovitakse peita või suunata legaalsesse majandusse.

⁴ Euroopa Keskpannga maksestatistika andmetel Eestis tehakse sularahas ca 5% maksetest (2019).

Ülevaade 2021. aastal saadetud teadetest

2021. aastal tegutses Eestis Finantsinspektsiooni andmetel kokku 15 krediidasutust ja välisriikide krediidasutuste filiaali, neist 11 esitas Rahapesu Andmebüroole (edaspidi RAB) 2021. aastal teateid. RAB sai 2021. aastal krediidasutustelt kokku **11 074** teadet, kasv võrreldes eelmise aastaga oli enam kui kahekordne. **80%** ehk ligi **9000** kõikidest krediidasutustelt laekunud teadetest saatis üks pank. Teiste krediidasutuste teadete koguarv langes mõnevõrra, kuigi pankade lõikes on pilt veidi erinev. 2021. aastal oli teadete arvu kasv tingitud nn kelmuse teadetest, kus RABile anti teada makseteenusepakkujate klientidega seotud pettusekahtlusega kontodel liikunud rahast.

Joonis 1. Perioodil 2017-2021 krediidasutuste poolt RABile edastatud teadete arv.

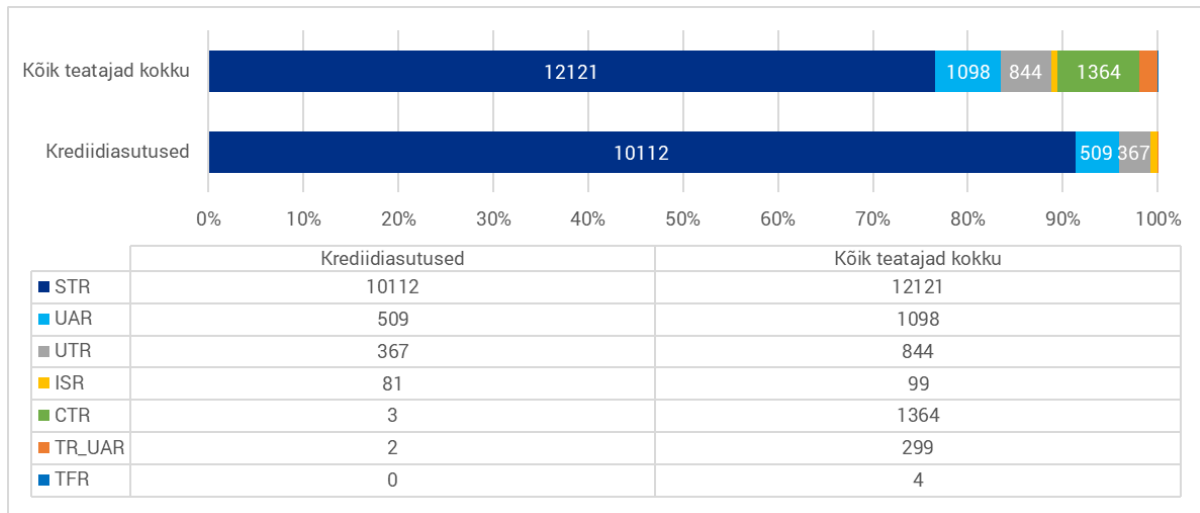
2021. aastal kümnest enim teateid saatnud teatajast viis olid krediidasutused. Krediidasutused on suurimad teadete esitajad, nende teated moodustasid 2021. aastal 2/3 kõigist RABile saadetud teatest. **79** teadet saadeti märkega „kiire“, neist **32** olid sanktsioonikahtlust puudutavad teated (ISR).

Tabel 1. 2021. aastal RABile saadetud teadete jagunemine teataja gruppide kaupa.

Teatajagrupp	Kokku	Kokku (%)	RP	RP (%)	TR	TR (%)	ISR	ISR (%)
Krediidasutused	11 074	66,5%	10 988	78,1%	2	0,7%	81	81,8%
Finantseerimisasutused	2088	12,5%	813	5,8%	223	73,6%	3	3,0%
Virtuaalvääringu teenuse pakkujad	1865	11,2%	1781	12,7%	67	22,1%	4	4,0%
Teise riigi asutused ja isikud	709	4,3%	32	0,2%	0	0,0%	2	2,0%
Professionaalid	282	1,7%	151	1,1%	8	2,6%	1	1,0%
Riigiasutused	199	1,2%	32	0,2%	1	0,3%	3	3,0%
Ei ole kohustatud subjekt	185	1,1%	180	1,3%	0	0,0%	0	0,0%
Hasartmängukorraldajad	143	0,9%	57	0,4%	0	0,0%	0	0,0%
Muud eraõiguslikud ettevõtjad	110	0,7%	29	0,2%	2	0,7%	5	5,1%
KOKKU	16 655	100%	14 063	100%	303	100%	99	100%

Selgitus: RP – rahapesuteade (STRid, UTRid ja UARid), TR – terrorismi rahastamise teade (TFRid ja TR_UARid); ISR – rahvusvahelise sanktsiooni kahtluse teade.

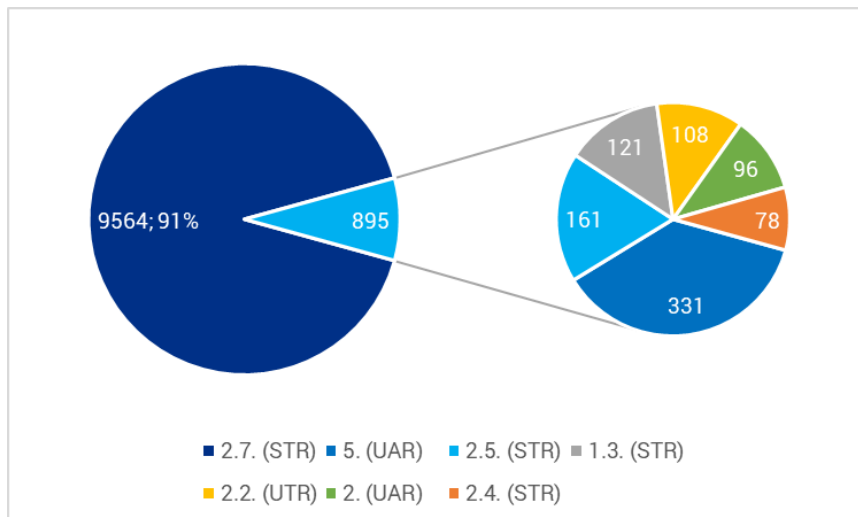
Enamik krediidasutuste esitatud teadetest olid rahapesukahtluse teated: kahtlase tehingu teateid (**STR**) esitati enam kui 10 000, ebatavalise tegevuse teateid (**UAR**) enam kui 500 ning ebahariliku tehingu teateid (**UTR**) 367. Võrreldes 2020. aastaga saatsid krediidasutused 2021. aastal ligi 50 sanktsioonikahtlusega teadet (**ISR**) rohkem – kokku 81. 2021. aastal laekus krediidasutustelt kolm sularahateadet (**CTR**) ja vaid kaks terrorismi rahastamise teadet. Mõlemad puudutasid riskiriigi seosega ebaharilikku tegevust (nn **TR_UAR**). 2021. aastal ei saanud krediidasutused ühtegi otseselt terrorismi rahastamise kahtlusega (**TFR**) teadet.

Joonis 2. Krediidasutustelt ja kõikidelt teatajalt RABile 2021. aastal saadetud teadete jagunemine teate liigi kaupa.

Jättes kõrvale teated, mille esitamise põhjuseks oli kahtlus, et tehingu objektiks olev vara on pettuse objekt või seda kasutatakse rahapesuks (eksiteele viidud isiku tehingud), ehk nn pettusekahtlusega teateid (**2.7. STR**), märgiti võrreldes 2020. aastaga peaaegu viis korda harvemini teate esitamise põhjuseks ebaharilikke tehinguid kontrol (**5. UAR**). Sageduselt järgmised põhjused: isik ei esita tehingu kohta hooldusmeetmete täitmiseks vajalikus ulatuses selgitusi või dokumente või esitatu ei ole usutav (**2.5. STR**) ja krediidasutus keeldub isikuga kliendisuhtesse asumisest vastavalt RahaPTS § 42 seoses hooldusmeetmete täitmise võimatusega (**1.3. STR**).

Nagu eespool öeldud, sisaldas 2021. aastal suurem osa krediidasutuste esitatud teadetest makseteenusepakkujate klientidega seotud pettuse kahtlust, kus kontodele liikus arvatavalt pettuse teel saadud raha. Palju teateid oli seotud ka kõnepettustega. Krediidasutused teatavad tihti korralistest kliendisuhete lõpetamistest klientidega, kes ei ole hooldusmeetmete kohaldamise käigus esitanud pangale vajalikke dokumente või pole pangapäringutele vastanud. Krediidasutuste klientide poolt esineb ka ebaharilikku sularaha kasutamist, mis tihti väljendub regulaarses sularaha väljavõtmises ATMidest.

Joonis 3. Krediidasutustelt RABile 2021. a saadetud teadete enam levinud indikaatorid.

2.7. (STR) Kahtlus, et tehingu objektiks olev vara on pettuse objekt või seda kasutatakse rahapesuks (eksiteele viidud isiku tehingud)

5. (UAR) Ebaharilikud tehingud kontrol

2.5. (STR) Isik ei esita tehingu kohta hoolsusmeetmete täitmiseks vajalikus ulatuses selgitusi või dokumente või esitatu ei ole usutav (RahaPTS § 42 lg 1 juhutehing ning § 43 lg 1 kliendisuhetes oleva isiku tehing)

1.3. (STR) Krediidi- või finantseerimisasutus keeldub isikuga kliendisuhetes asumisest vastavalt RahaPTS § 42 seoses hoolsusmeetmete täitmise võimatusega

2.2. (UTR) Ebaharilik tehing kontrol

2. (UAR) Ebaharilikud sularahatehingud, mis ei ole seotud isiku tavapärase majandustegevusega

2.4. (STR) Rahapesukahtlus kontrol tehtava tehingu korral

Krediidasutuste esitatud teadete puhul olid olulisteks märksõnadeks lisaks pettustele ka sularaha kasutamine, maksupettuse kahtlus, väikelaenu, krüptovaluuta ja variisiku kahtlus. Kui jätta välja pettusekahtlusega seotud teated (**STR 2.7**), oli krediidasutuste teadete keskmine summa **512 tuhat eurot**.

RABile on need edastatud teated väärtuslik infoallikas võimalike kuritegude tõkestamisel ja avastamisel. Krediidasutuste teated on RABile olulised ka analüüsi tegemiseks. RABi juhtumianalüüsi osakond (RABi üksus, mis tegeleb saabunud teadete analüüsiga, et välja selgitada, kas teates sisalduv info võib viidata rahapesu või terrorismi rahastamise juhtumile, sellise kahtluse esinemisel edastab info teistele õiguskaitseasutustele) tegi 2021. aastal süvaanalüüsi **1166** teate puhul, neist **40%** olid krediidasutuste teated. Eesti uurimisasutustele edastatud materjalides kasutati **179** 2021. aasta krediidasutuste teates sisalduvat infot. RAB kasutas teadete infot lisaks juhtumianalüüsile ka oma strateegilistes analüüsidest – riskihinnangutes ja temaatilistes uuringutes.

2021. aastal seati krediidasutuste teadete põhjal **13** korral kontole või kontrol olevale varale käsutuspiirang. Eesti uurimisasutustele edastatud materjalides kasutati **179** teates sisalduvat infot. Edastustes domineerivad sularaha ja kelmusi puudutavad teated.

Teadete kvaliteet ja soovitused tulevikuks

Piiriüleste maksete statistika näitab, et **mõnede pankade suur klientideks on isikud, kellega teised krediidi- või makseasutused on rahapesu või maksupettuse kahtluse tõttu kliendisuhete lõpetanud ning kelle kohta leiab ka avalikest allikatest negatiivset kajastust.** Pangad, kus on neil isikutel arvelduskontod, pole RABile nende kohta teateid esitanud.

Krediidiasutuste teadete kvaliteet paranes võrreldes 2020. aastaga olulisel määral, seda nii teadete terviklikkuse kui ka analüütilise taseme poolest. Teated on reeglina sisukad ning on näha, et RABile teate saatmisele on eelnenud esitaja analüüs, mille tulemit on teates hästi kirjeldatud.

Lisadokumentide või -info küsimise vajadus jäi 2021. aastal võrreldes 2020. aastaga samale tasemele. Sisulisi puudujääke, kus tehingu kirjeldus on poolik või arusaamatu, oli kaks korda harvem. Vormiliste vigade hulk, kus tehingute osapooled pole korrektselt määratud või tehingusummad on jäetud metaandmetena märkimata, aga kahekordistus. Üksikutel juhtudel kasutati teadetes vale teateliiki. Esitati **mitmeid märkimisväärselt häid teateid**, mis väärivad esile tõstmist oma sisukuse, põhjalikkuse, neile eelnenud põhjaliku analüüsi, selguse ja vormistusliku korrektsuse osas.

Krediidiasutuste esitatud teated olid valdavalt ajakohased. Samas teavitasid mitmed pangad tugevdatud hoolsusmeetmeid rakendades varasemate aastate, kohati enam kui kümne aasta tagustest kahtlastest tehingutest või kliendisuhetest. RABil on üksikutel juhtudel tekkinud kahtlus **kaitsvast teatamisest** (*defensive reporting*; teade esitatakse ennatlikult, pealiskaudse selgitusega teatamise põhjuste kohta ja veendumata kahtluses; RAB hakkas kaitsvat teavitamist põhjalikumalt analüüsima 2021. aasta teisest poolest).

Ligi pooltel esitatud sanktsioonikahtlusega teadetest (**ISR**) ei olnud teade esitatud sanktsioneeritud isikute kohta või ei olnud RABil võimalik tuvastada, et tegemist oleks isikuga, kelle osas tuleb kohaldada rahvusvahelist finantssanktsiooni.

Murelikuks teeb see, et krediidiasutused esitasid **vaid kaks terrorismi rahastamise teadet**. Ühelt poolt on pankadel rahvusvaheliste rahapesuskandaalide järel vähe kliente kõrgema terrorismi rahastamise riskiga riikidest. Teisalt võib teadete väga napi arvu taga olla vastavuskontrollisüsteemide nõrkus ja suutmatus tuvastada terrorismi rahastamise stsenaariume. Krediidiasutused, kes teenindavad klientidena finantseerimisasutusi, kes kasutavad kontosid enda klientide teenindamiseks, peaks pöörama ka terrorismi rahastamise riskile erilist tähelepanu. Riikliku riskihinnangu järgi on finantssektoris terrorismi rahastamise ohutase keskmine, kuid sektor esitas kogu aasta peale vaid kaks terrorismi rahastamisele viitavat teadet. Seda asjaolu arvestades soovib RAB üle vaadata, kas kasutusel olevad skriiningu- ja monitooringukriteeriumid on sobilikud terrorismi rahastamise tuvastamiseks.

RAB uuendas 25.04.2022 **kahtlaste tehingute tunnuste juhendit**⁵, sh terrorismi rahastamisele viitavate teadete esitamise süsteemi. TFRidega seonduvalt on kohustatud isikutel kolmekuuline üleminekuaeg, et viia teadete monitooringu- ja esitamissüsteimid juhendiga vastavusse. Seega peab tehniline valmisolek olema olemas hiljemalt 25.07.2, kuid uue juhendi järgi saab teateid esitada juba varem. Eristatakse kahte tüüpi terrorismi

⁵ Juhend kahtlaste tehingute tunnuste kohta. Rahapesu Andmebüroo, 25.04.2022, <https://fiu.ee/media/264/download>.

rahastamisele viitavaid teateid: TFR-1 ja TFR-2. **TFR-1 eeldab lisaks tehingu osapoole seotusele riskiriigiga ka riskiindikaatorit, TFR-2 eeldab konkreetsele terrorismi rahastamise kahtlusele viitavat asjaolu ehk kahtlusindikaatorit.** Riski- ja kahtlusindikaatorid, mis tuleb teatesse lisada, on leitavad juhendist. **RAB avalikustas** kodulehel juhendi lisana ka kõrgema terrorismi rahastamise riskiga riikide ehk **riskiriikide nimekirja.**

ISR teadete osas oli pea 1/3 teadetest seotud korrespondent suhetest tulenevate andmete puudulikkusega, kus krediidasutus ei suutnud tuvastada tehingu vastaspoolt. ISR teadete mahu kasv suurenes peaaesjalikult 2021. aasta suvel seoses inimõiguste tõsiste rikkumiste eskaleerumisega Valgevenes ning kodanikuühiskonna, demokraatliku opositsiooni ja ajakirjanike vägivaldse represseerimisega. Krediidasutuste ISR teadete kvaliteet on pigem hea, kuid endiselt on täitmata andmetega andmevälju, mis on teada teate esitajale.

RAB palub edaspidi kõigil teatajatel lisada informatsiooni **kahtlustatava eelkuriteo ja kliendi esimese kahtlase tehingu ajahetke** kohta seal kus võimalik.